

ADABIYOT DARSLIKHLARI UCHRAYOTGAN YUTUQ VA KAMCHILIKLAR

Gulbahor Xoljigitova Toshtemir qizi

+998943572903

Annotatsiya: Adabiyot darsliklari har qanday ta'lim tizimining muhim unsuridir. Aynan ana shu darsliklar orqali o'quvchilarning ilmiy dunyoqarashi shakllanadi, fikrlash doirasi kengayadi va ma'naviy-axloqiy tarbiyasi mustahkamlanadi. Bugungi kunda O'zbekiston ta'limida adabiyot fanini o'qitishda keng foydalanilayotgan darsliklarning mazmun va sifati, ularning shaxs tarbiyasidagi o'rni hamon aktual mavzu bo'lib kelmoqda. Yangi avlod darsliklari yaratish jarayoni davom etayotgan bo'lsa-da, bu sohada erishilgan yutuqlar va uchrayotgan kamchiliklar mavjud.

Kalit so'zlar: adabiyot, nutq, qadriyatlar, darsliklar, mustaqil fikrlash, darsliklar, yutuqlar, audio materiallar, zamonaviy texnologiyalar, pedagogika.

Darsliklarda badiiy asarlarga keng o'rin berilayotganligi, o'quvchilarni hayotiy va ma'naviy qadriyatlarga yo'naltiruvchi topshiriqlarning ko'pligi – bu yutuqlardan biridir. Adabiyot darsliklarida taqdim etilgan asosiy va qo'shimcha asarlar orqali o'quvchilarda kitobxonlik madaniyati yuksalmoqda, ularda mustaqil fikrlay olish, matnga ijodiy yondashish, asardagi obrazlarni chuqur tahlil qilish ko'nikmalari shakllanmoqda. Undan tashqari, darsliklarning zamonaviy pedagogik talablar asosida muntazam ravishda takomillashtirib borilishi, yangi avlod o'quvchilari uchun moslashtirilgan til va uslublarning joriy etilishi ham ijobiy natija berdi. Amaliy va interaktiv usullar ham adabiyot darsliklarida o'z aksini topa boshladi.[1]

Darsliklarda o'zbek va jahon adabiyotining yirik namoyandalari, ularning hayoti va ijodi uyg'un holda aks ettirilishi, yuqori sinflarda nazariy va amaliy bilimlarni o'zaro bog'liqlikda tushuntirish, hozirgi zamon mualliflari asarlarini ham darslikka kiritish – bular adabiyot darsliklarining zamonaviy salohiyatini

ko'rsatuvchi asosiy omillardan hisoblanadi. O'quvchilar uchun tarbiyaviy-ma'naviy ahamiyatga ega bo'lgan hikmatlar, topishmoqlar, maqollar, she'rlar bilan boyitilishi ham shaxsdagi fazilatlarni rivojlantirishga xizmat qilyapti. Darsliklar oxirida mustahkamlash, so'z boyligini kengaytirishga xizmat qiladigan topshiriq va savollarning kiritilishi dars jarayonini faol va sermazmun tashkil etilishiga yordam bermoqda. Shu bilan birga, darsliklarda badiiy ijod namunalari orqali o'quvchilarning ongiga ezgu fikrlar singdirilmoqda, milliy qadriyatlarni anglash, o'zligini his qilish, Vatanga sadoqat, ona tiliga hurmat, insonparvarlik kabi tuyg'ular shakllanmoqda, bu esa zamonaviy taraqqiyotni axloqiy qadriyatlar bilan uyg'un holda rivojlantirish imkonini bermoqda. Yangi adabiyot darsliklarining pozitiv tomoni shundaki, unda har bir mavzu aktual, yoshlarni hayotga tayyorlovchi, ularni porloq kelajakka yo'naltiruvchi ruhda tuzilmoqda. O'quvchilarning tafakkuri, emotsional-intellektual hissiyotlari va ma'naviy ehtiyojlari inobatga olingan. Bu jihatlar, respublika bo'ylab adabiyot o'qitilish sifatiga ijobiy ta'sir ko'rsatmoqda.[2]

Adabiyot darsliklarida ko'makchi manbalar, muallif haqida qisqa axborot, so'z izohi, tarixiy nuqtai nazardan qisqa izohlarning kiritilishi ham zamonaviy o'quvchilarning bilish jarayoniga moslashtirilgan. Bundan tashqari, darsliklarning elektron shakli va ularga qo'shimcha video, audio materiallar yaratilayotgani, bu sohada raqamli texnologiyalar bilan uyg'unlikka erishilayotgani – zamon talabi bilan hamohang holatdir. Interaktiv savollar va topshiriqlarning ko'pligi o'quvchilarda mustaqil fikrlash madaniyatini shakllantirishga turtki bo'lmoqda. O'quvchilarning ijodkorlik ko'nikmalari rivojlanib, ular turli adabiy janrlar, satrlar muallifligi, loyihalar ustida mustaqil ishlashga o'rgatilmoqda. Bu esa ta'lim samaradorligini oshirishda muhim omil sanaladi. Biroq, adabiyot darsliklari tahlili shuni ko'rsatadiki, ayrim muammolar ham bor. Darsliklarda ba'zi badiiy asarlarning izohi yoki mualliflar haqida ma'lumotlar yetarli darajada aniq va tushunarli bayon etilmagani, o'quvchilar uchun ayrim nuqtalarda murakkablik tug'dirishi kuzatilmoqda. Ba'zi darsliklarda mavzular orasida izchil uyg'unlik yetishmasligi, ayrim masalalarning qisqa yoritilishi, amaliy topshiriqlarning

hayotdagi voqealar bilan bog'liqligiga to'liq ahamiyat berilmagani dars sifatiga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda. Yana bir jihat shuki, darsliklardagi ayrim tekstlar va matnlar zamonaviy o'quvchilar dunyoqarashiga to'liq mos kelavermaydi yoki ularni jazb etmaydi. Ko'plab o'quvchilar uchun darsliklarda aks ettirilgan faqatgina nazariy materiallar hayotda keng qo'llanilishi yoki motivatsiya uchun yetarli emas. Darsliklarning mazmunidagi yana bir kamchilik sifatida, ayrim uslubiy va metodik xatoliklarni ko'rsatish mumkin. O'quvchilarning yoshiga mos darajada tafakkur doirasini kengaytiruvchi, ularning qiziqishini oshiruvchi faoliyatlar doim ham yuqori darajada tashkil etilmayapti. Ba'zan esa, topshiriq va savollar tizimi bir xil ko'rinishda muntazam takrorlanishi yoki javoblarning bir xilligi qiziqish va ijodkorlikni susaytiradi. Aynan shuning uchun ham doimiy yangilanish, o'qituvchi va o'quvchilarning fikr-mulohazalarini inobatga olgan holda darsliklarni takomillashtirish zarurati mavjud. Tahlil qilinayotgan darsliklarda ba'zan turli hududlardagi o'quvchilar ijtimoiy va madaniy ehtiyojlarining farqlari to'liq inobatga olinmaydi, shuningdek, mavzular bayonida bir maromda davom etish, faoliyatlarni differentiatsiyalash borasida muammolar bor. Ba'zan darsliklarda zamonaviy adabiyot namunalari, yosh mualliflar asarlari yetarli darajada kiritilmaydi yoki zamonaviy real hayotga mos yo'nalishlar yetarlicha aks ettirilmaydi. Bu esa o'quvchi va darslik o'rtasidagi bog'liqlikni susaytirib yuboradi, o'quvchilarning darsdan oladigan zavq va motivatsiyasini pasaytiradi.[3]

Kamchiliklar safida darsliklardagi ayrim grammatik va uslubiy xatoliklarni, ba'zi atama va izohlarning chalkash ifodalanganini, ba'zan esa o'quvchilar uchun murakkab terminologiyadan foydalanganini ham ko'rsatish mumkin. Ustuvor yo'nalish sifatida zamonaviy bilimlarni yoritishda hamma o'quvchilar uchun birdek tushunarli va qiziqarli bo'lishi, interaktiv hamda hayotga yaqin materiallar asosida tashkil etilishi zarur. Yangi avlod darsliklari yaratilayotganda o'quvchilarning yosh xususiyati, bilim darajasi, zamonaviy qadriyati va so'nggi pedagogik texnologiyalar e'tiborga olinishi lozim. Yakunda ta'kidlash joizki, adabiyot darsliklarida erishilgan yutuqlar ko'p. Bu, avvalo, zamonaviy pedagogik

texnologiyalar asosida tayyorlanayotgan, milliy va jahon adabiyoti namunalari bilan boyitilayotgan, o'quvchilar ijodkorligi va mustaqil fikrlashini rivojlantiruvchi darsliklarning mavjudligi bilan bog'liq. Biroq, ba'zi metodik, mazmuniy, texnik va zamonaviylikka oid kamchiliklarni bartaraf etish, adabiyot darsliklarining sifatini oshirish ustuvor vazifa bo'lib qolaveradi. Shuningdek, har bir darslik zamonga mos, yosh avlod tafakkuriga tuhfa bo'luvchi, ularni har jihatdan barkamol inson qilib tarbiyalashga xizmat qiluvchi manba bo'lib qolishi uchun doimiy tahlil, takomillashtirish ishlari amalga oshirilishi kerak.[4]

Xulosa:

Xulosa tarzida aytish mumkinki, adabiyot darsliklari o'quvchilarning shaxs tarbiyasida juda muhim o'rin tutadi, milliy va umuminsoniy qadriyatlarning bolalar ongiga singdirilishida, ularning ma'naviy olamini boyitishda, mustaqil va ijodiy fikr egasi bo'lib shakllanishida muhim vositadir. Darsliklar zamonaviy pedagogika talablariga javob bergan holatda har bir o'quvchining intellektual, emotsional va axloqiy jihatdan rivojlanishini ta'minlab, taraqqiyot sari ishonch bilan yurishiga tayanch bo'ladi. Shu sababli adabiyot darsliklari doim yangilanib borilishi, ular ustida izchil ilmiy-amaliy ishlar olib borilishi, yaxshi va kamchiliklari bilan ob'ektiv tahlil qilinishi ta'lim taraqqiyoti uchun zarur shartdir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Turdiyev, J. (2018). "Adabiyot darsliklari sifati va mazmuni ustida". O'zbekiston maktablari, 9(3), 22-28.
2. Toshpo'latov, B. (2019). "Maktab adabiyot darsliklarida milliy qadriyatlar aks ettirilishi". Ta'lim va Innovation, 5(2), 45-51.
3. Qo'chqorov, A. (2021). "Adabiyot darsliklari: yutuqlar va mavjud muammolar". Filologiya masalalari, 12(4), 15-20.
4. Karimova, Z. (2017). "O'rta maktab adabiyot darsliklari va ularni takomillashtirish yo'llari". Ma'rifat, 6(1), 62-67.
5. Akramova, S. (2020). "Zamonaviy adabiyot darsliklarining didaktik xususiyatlari". Yangi O'zbekiston, 3(7), 34-39.

6. Islomov, M. (2021). "Adabiyot darsi va darslik muammolari". O'qituvchi, 16(2), 41-46.
7. Mirzayeva, N. (2022). "Adabiyot darsliklarida metodik yangilanishlar". Pedagogik Oqim, 4(8), 22-25.
8. Bakhromova, G. (2019). "O'quvchilarda badiiy tafakkurni rivojlantirishda darsliklarning roli". Zamonaviy Pedagogika, 2(5), 17-23.